

Увод у организацију и архитектуру рачунара 1

Александар Картељ

kartelj@matf.bg.ac.rs

Напомена: садржај ових слајдова је преузет од проф. Саше Малкова

Основи дигиталне логике

Булова алгебра

Алгебра логике

- Алгебра логике је структура $\{ S; \wedge, \vee, \neg \}$
 - Константе: $S = \{ \top, \perp \}$
 - Унарна операција: \neg
 - Бинарне операције: \wedge, \vee

Алгебра логике (2)

- Рачунарска нотација:
 - Константе: 0, 1
 - Променљиве: A, B, C, ...
 - Операције: $\sim A$ (или A' ...), $A \cdot B$ (или AB), $A + B$

Законитости

$AB = BA$	$A+B = B+A$	Закон комутације
$(AB)C = A(BC)$	$(A+B)+C$	Закон асоцијације
$A(B+C) = AB+AC$	$A+(BC) = (A+B)(A+C)$	Закон дистрибуције
$1 \cdot A = A$	$0+A = A$	Неутрални елемент
$A A' = 0$	$A+A' = 1$	Инверзни елемент

Законитости (2)

$A \cdot 0 = 0$	$A + 1 = 1$	Нула
$A \cdot A = A$	$A + A = A$	Идемпотенција
$A (A + B) = A$	$A + (AB) = A$	Апсорпција
$A'' = A$		Двострука негација
$(AB)' = A' + B'$	$(A+B)' = A' B'$	Де Морганова правила

Логичке функције

- Свака функција са доменом S^n и кодоменом S назива се **логичка функција**:

$$f: S \times S \times \dots \times S \rightarrow S$$

Логичке функције (2)

- Колико постоји различитих логичких функција реда n (са n аргумената)?

$$2^{2^n}$$

Логичке функције реда 0

- Логичке функције без аргумената:
 - $f_{00}(x) = 0$
 - $f_{01}(x) = 1$

Логичке функције реда 1

Argument	Vrednost		Naziv	Oznaka
A	0	1		
Funkcija				
f_{10}	0	0	nula funkcija	
f_{11}	0	1	identitet	
f_{12}	1	0	negacija	$\neg A$
f_{13}	1	1	jedinična funkcija	

Логичке функције реда 2

Argument	Vrednost			
A	0	0	1	1
B	0	1	0	1
Funkcija				
f_{20}	0	0	0	0
f_{21}	0	0	0	1
f_{22}	0	0	1	0
f_{23}	0	0	1	1
f_{24}	0	1	0	0
f_{25}	0	1	0	1
f_{26}	0	1	1	0
f_{27}	0	1	1	1
f_{28}	1	0	0	0
f_{29}	1	0	0	1
f_{2A}	1	0	1	0
f_{2B}	1	0	1	1
f_{2C}	1	1	0	0
f_{2D}	1	1	0	1
f_{2E}	1	1	1	0
f_{2F}	1	1	1	1

Логичке функције реда 2 (2)

Argument	Vrednost				Naziv	Oznaka
A	0	0	1	1		
B	0	1	0	1		
Funkcija						
f_{20}	0	0	0	0	nula funkcija	
f_{21}	0	0	0	1	konjunkcija	$A \wedge B$
f_{22}	0	0	1	0	negacija implikacije od A ka B	$A \wedge \neg B = \neg(A \Rightarrow B)$
f_{23}	0	0	1	1	prva projekcija	
f_{24}	0	1	0	0	negacija implikacije od B ka A	$\neg A \wedge B = \neg(B \Rightarrow A)$
f_{25}	0	1	0	1	druga projekcija	
f_{26}	0	1	1	0	ekskluzivna disjunkcija	$(A \wedge \neg B) \vee (\neg A \wedge B)$
f_{27}	0	1	1	1	disjunkcija	$A \vee B$
f_{28}	1	0	0	0	Pirsova (Lukašievičeva) funk.	$A \downarrow B$
f_{29}	1	0	0	1	ekvivalencija	$(A \Leftrightarrow B)$
f_{2A}	1	0	1	0	negacija druge projekcije	
f_{2B}	1	0	1	1	implikacija od B na A	$B \Rightarrow A$
f_{2C}	1	1	0	0	negacija prve projekcije	
f_{2D}	1	1	0	1	implikacija od A na B	$A \Rightarrow B$
f_{2E}	1	1	1	0	Šeferova funkcija	$A \uparrow B$
f_{2F}	1	1	1	1	Jedinična funkcija	

Пун систем функција

- Пун систем функција је скуп функција на основу кога се могу извести све остале функције
- Ако се из неког система функција могу извести све функције неког пуног система функција, онда је и тај систем пун систем функција

Неки пуни системи функција

- $\{ \wedge, \vee, \neg \}$
 - проверити

Неки пуни системи функција (2)

- $\{ \wedge, \neg \}$
 - проверити
- $\{ \vee, \neg \}$
 - показати
- $\{ \uparrow \}$
 - показати
- $\{ \downarrow \}$
 - показати

Нормалне форме функција

- Елементарна конјункција
 - логички израз који не садржи дисјункцију
 - тј. садржи само негацију и конјункцију
 - пример:
 - $A B C' D E'$
- Елементарна дисјункција
 - логички израз који не садржи конјункцију
 - тј. садржи само негацију и дисјункцију
 - пример:
 - $A + B' + C + D' + E$

Нормалне форме функција (2)

- Савршена елементарна конјункција
 - елементарна конјункција која садржи све променљиве из скупа променљивих (обично “све аргументе функције”)
- Савршена елементарна дисјункција
 - елементарна дисјункција која садржи све променљиве из скупа променљивих (обично “све аргументе функције”)

Нормалне форме функција (3)

- Дисјунктивна форма
 - логички израз који се састоји од елементарних конјункција међусобно повезаних операцијама дисјункције
- Конјунктивна форма
 - логички израз који се састоји од елементарних дисјункција међусобно повезаних операцијама конјункције

Нормалне форме функција

- Савршена дисјунктивна нормална форма
 - дисјунктивна форма у којој су све конјункције савршене елементарне конјункције
 - СДНФ (енгл. *SOP – sum of products*)
- Савршена конјунктивна нормална форма
 - конјунктивна форма у којој су све дисјункције савршене елементарне дисјункције
 - СКНФ (енгл. *POS – product of sums*)

Улога СКНФ и СДНФ

- Свака логичка функција се може дефинисати у облику СКНФ и СДНФ
- Који је облик бољи зависи од функције, тј. од броја 0 и 1 у резултатима

Алтернативни запис СДНФ

- Сваки улаз се посматра као један бит неозначеног целог броја
 - пример: $F(A_1, A_2, A_3)$ се посматра као запис неозначеног целог броја од 3 бита: $A_1A_2A_3 = b_2b_1b_0$
- СДНФ се записује у облику $\sum(n_1, n_2, \dots, n_k)$, где су n_1, n_2, \dots, n_k бројеви који одговарају записима оних савршених елементарних конјункција аргумената који се функцијом сликају у 1
 - на пример:
 - $A_1'A_2'A_3 = 001_2 = 1$
 - $A_1A_2'A_3 = 101_2 = 5$
 - $A_1'A_2'A_3 + A_1A_2'A_3 = \sum(1,5)$

Алтернативни запис СКНФ

- Слично као у случају СДНФ
- СДНФ се записује у облику $\prod(n_1, n_2, \dots, n_k)$, где су n_1, n_2, \dots, n_k бројеви који одговарају записима савршених елементарних дисјункција аргумената који се функцијом сликају у 1
 - на пример:
 - $(A_1' + A_2' + A_3) * (A_1 + A_2' + A_3) = \prod(1, 5)$

Пример

A	B	C	F
0	0	0	1
0	0	1	1
0	1	0	0
0	1	1	0
1	0	0	1
1	0	1	0
1	1	0	0
1	1	1	0

Пример (2)

- СДНФ:

- дисјункција производа који дају 1
- $A'B'C' + A'BC + AB'C'$

- СКНФ:

- негација дисјункције производа који дају 0
- $(A'BC' + A'BC + AB'C + ABC' + ABC)'$
 $= (A+B'+C)(A+B'+C')(A'+B+C')(A'+B'+C)(A'+B'+C')$

Основи дигиталне логике

Логичка кола и логички елементи

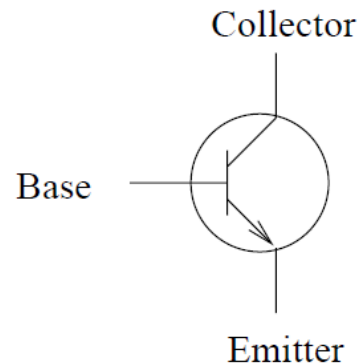
Зашто баш дигитална логика?

- Развој аутоматских рачунских уређаја заснован на дигиталним концептима је
 - једноставнији
 - ефикаснији
 - поузданији
 - јефтинији
 - ...

него у случају аналогне логике

Транзистори

- Основна јединица имплементације дигиталног рачунара је **транзистор**
 - Емитер је извор електрона (негативни крај)
 - Колектор је сакупљач електрона (позитиван крај)
 - База је попут прекидача:
 - висок потенцијал (уобичајено изнад 2V) омогућава проток
 - низак потенцијал (уобичајено испод 0,8V) спречава проток

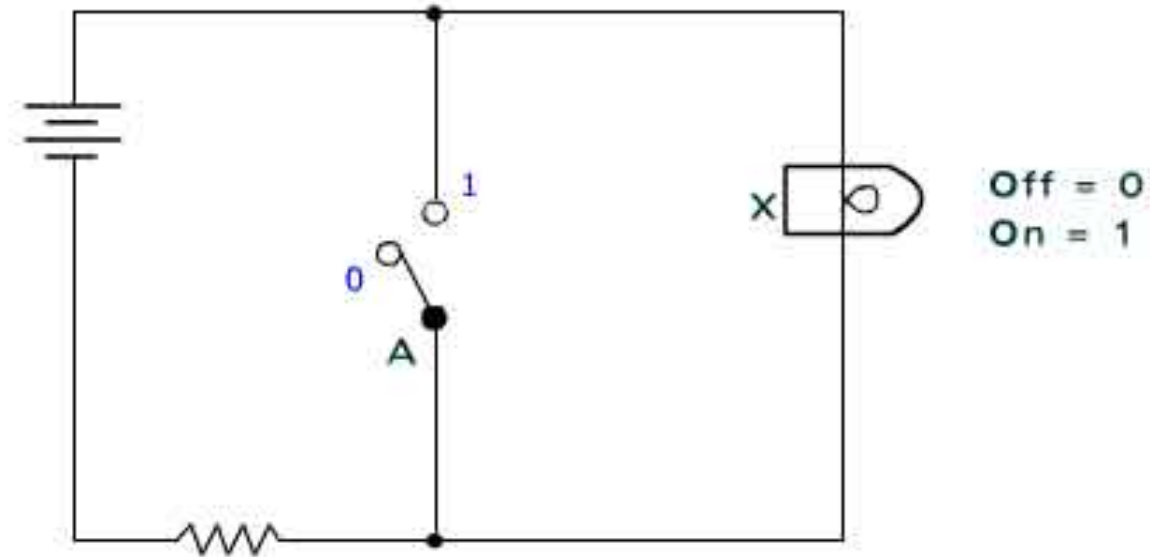

Транзистори (2)

- Уобичајено је:
 - емитери се везују за уземљење
 - извор напајања обезбеђује напон од +5V у односу на уземљење (тачан напон зависи од имплементације)
 - одсуство напона представља вредност 0
 - постојање напона представља вредност 1

Транзистори (3)

- Негација (NOT)– транзисторска и шематска репрезентација:
 - У десном дијаграму је нацртано цело коло са диодом

WikiForU.com

Логичка кола

- Логичка кола су апстрактна дигитална кола која имплементирају логичке функције
- Представљају апстракцију електричних (оптичких и других) кола

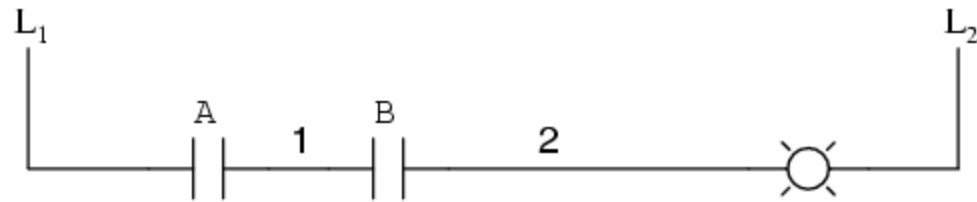
Логички елементи

- Логички елементи су елементарна дигитална кола која имплементирају елементарне логичке функције
- Обично логички елементи имплементирају функције које чине неки пун систем функција

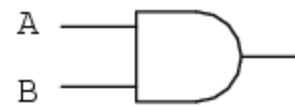
Уобичајени логички елементи

Функција	Назив логичког елемента	Назив на енглеском
Негација	НЕ-елемент	NOT-element
Конјункција	И-елемент	AND-element
Дисјункција	ИЛИ-елемент	OR-element
Шеферова функција	НИ-елемент	NAND-element
Пирсова функција	НИЛИ-елемент	NOR-element

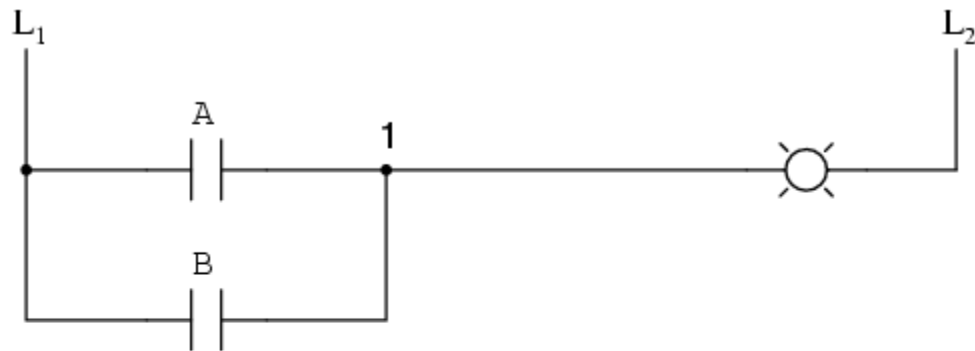
И - элемент

A	B	Output
0	0	0
0	1	0
1	0	0
1	1	1

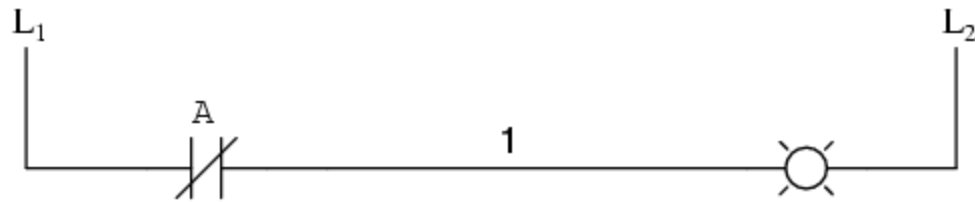
ИЛИ - элемент

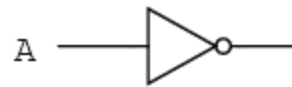
A	B	Output
0	0	0
0	1	1
1	0	1
1	1	1

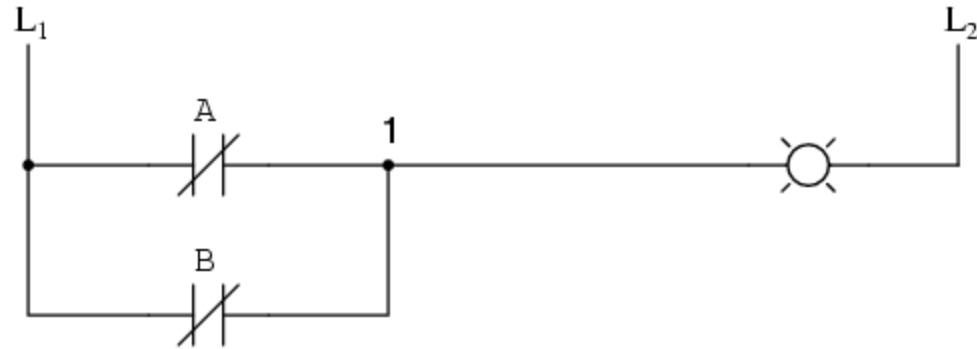
НЕ - элемент

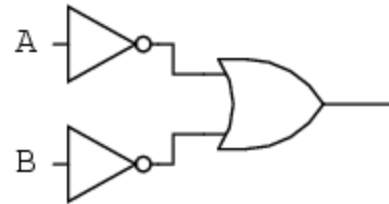
A	Output
0	1
1	0

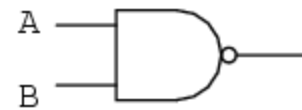
НИ - елемент

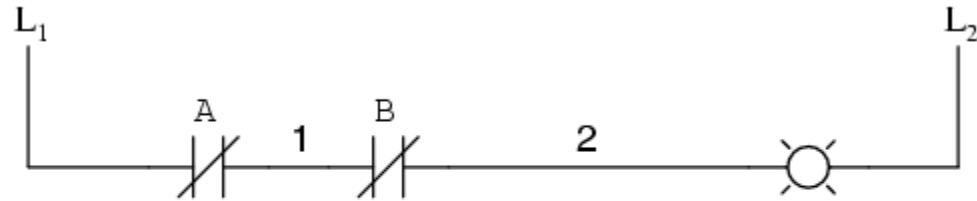
A	B	Output
0	0	1
0	1	1
1	0	1
1	1	0

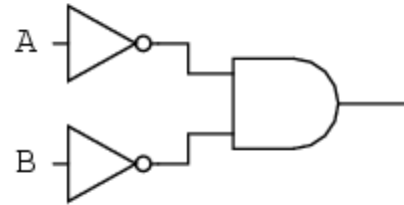
or

НИЛИ - елемент

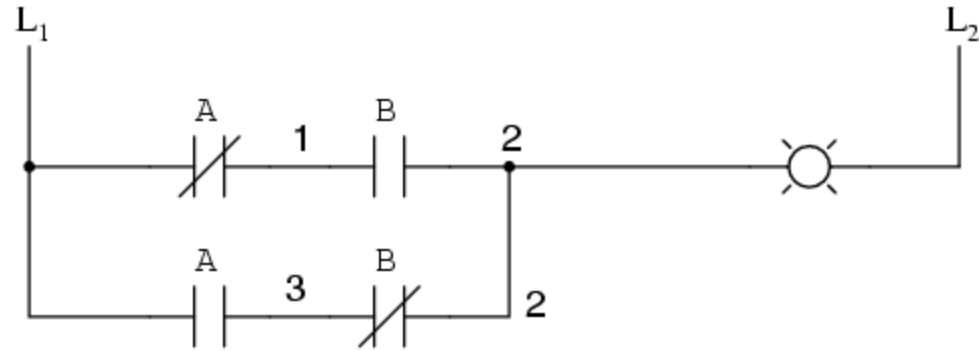
A	B	Output
0	0	1
0	1	0
1	0	0
1	1	0

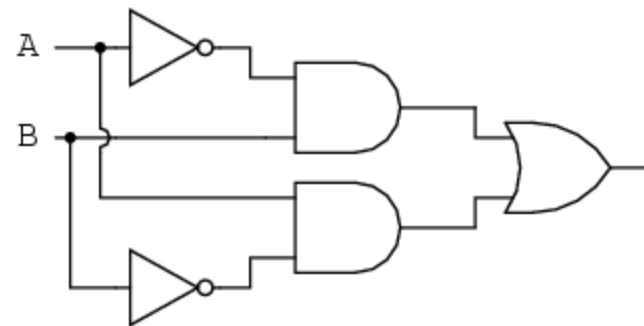
or

ЕИЛИ (ексклузивно ИЛИ)- елемент

A	B	Output
0	0	0
0	1	1
1	0	1
1	1	0

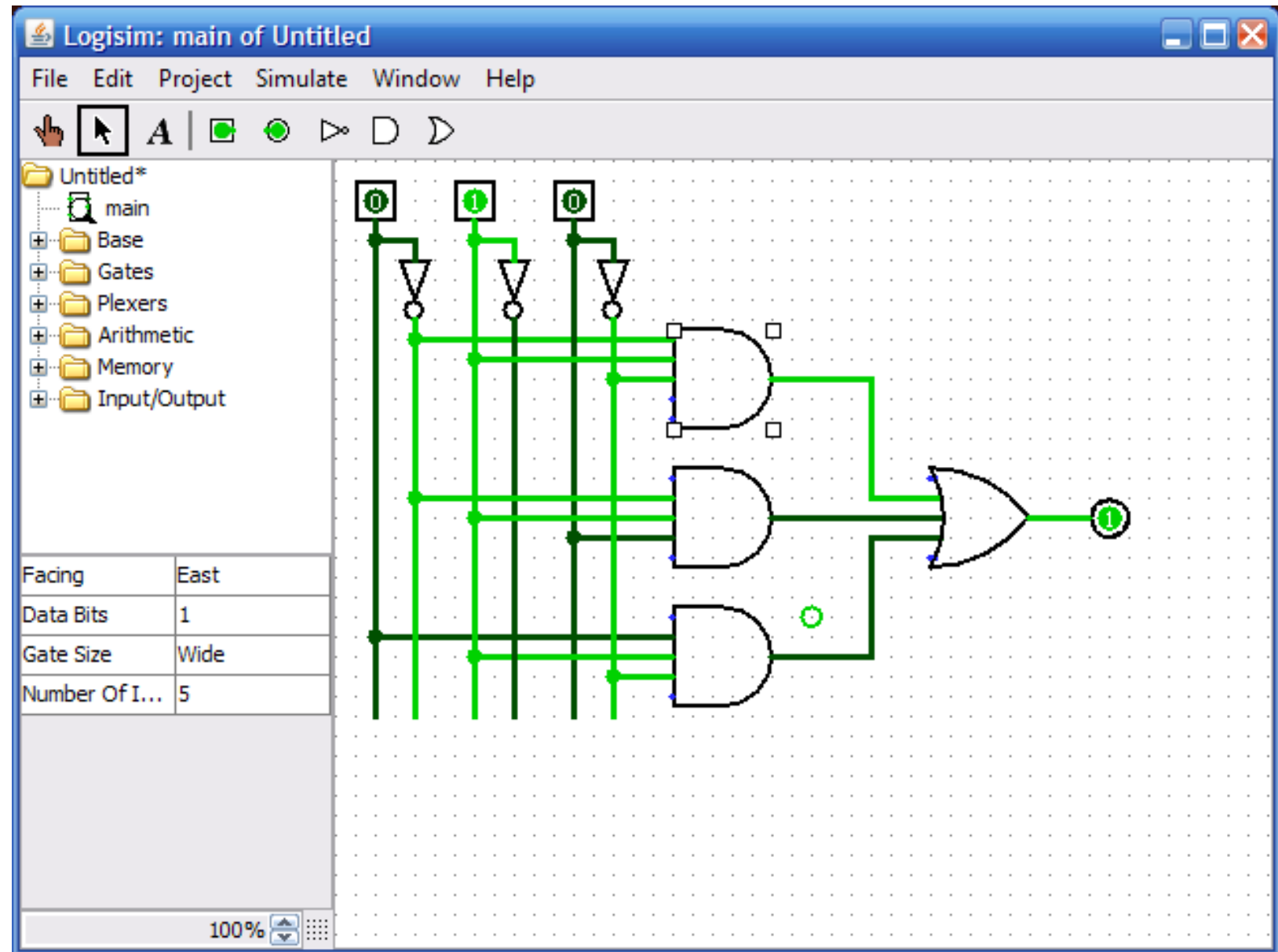
or

Софтвер

- Постоји више програма за вежбање пројектовања логичких кола и симулирање њиховог рада
 - *CEDAR Logic*
 - подржава релативно сложена кола
 - *Logisim*
 - постоји за различите ОС
 - могућност чувања и употребе модула (“кола”)
 - *Logic Circuit Designer*
 - могућност чувања и употребе модула (“кола”)
 - *Logic Gate Simulator*
 - могућност чувања и употребе модула (“кола”)

Logisim

Задаци

1. Направити по логичко коло за сваку од бинарних логичких функција
2. Направити логичко коло за изабрану функцију 3 променљиве
3. Направити логичко коло за изабрану функцију 4 променљиве

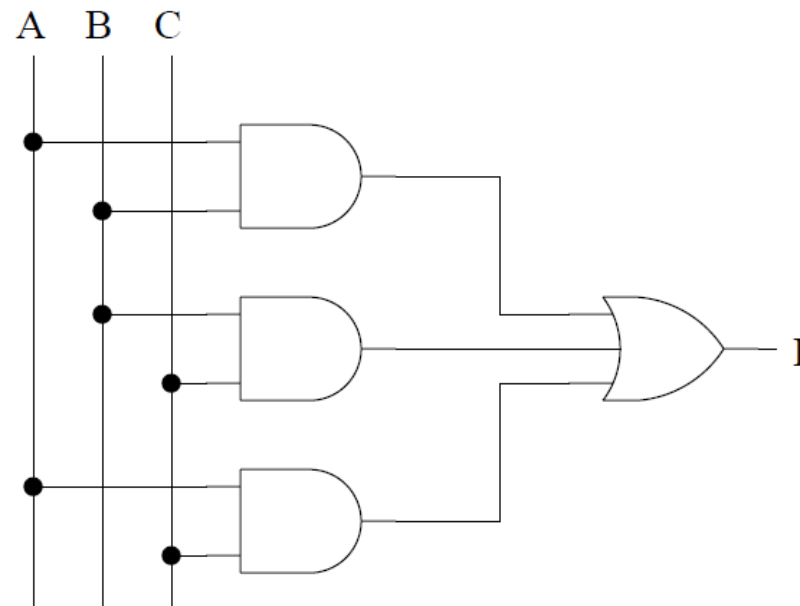
Пројектовање логичких кола

- Одређивање проблема
 - често интегрисано са наредним кораком
- Извођење истинитосне таблице
- Извођење логичког израза
 - обично СДНФ, непосредно из таблице
 - некада и без претходног корака
- Упрошћавање логичког израза
 - свођење на минималан облик
- Обликовање логичког кола

Пример

- Направити логичко коло за функцију три аргумента која израчунава вредност која је заступљенија на улазима:

A	B	C	F ₁
0	0	0	0
0	0	1	0
0	1	0	0
0	1	1	1
1	0	0	0
1	0	1	1
1	1	0	1
1	1	1	1

Пример (2)

- Направити логичко коло за функцију три аргумента која израчунава вредност која је мање заступљена на улазима:

A	B	C	F
0	0	0	1
0	0	1	1
0	1	0	1
0	1	1	0
1	0	0	1
1	0	1	0
1	1	0	0
1	1	1	0

Основи дигиталне логике

Минимизација логичких функција

Минимизација логичких функција

- Свака логичка функција се може изразити на више различитих начина
- Свака логичка функција се може записати у облику СДНФ и СКНФ
- Да би се записивање и имплементација функција учинили поједноставили, потребно је минимизовати функције
 - **минимизовање логичке функције је проналажење њеног најједноставнијег записа**

Методи минимизације

- Алгебарске трансформације
- Карноове мапе
- Таблична метода Квин-Мек Класког

Алгебарске трансформације

- Почивају на примени законитости и правила идентитета Булове алгебре

Пример

- Пример: пронаћи минималан запис функције
 - $F = A'BC' + A'BC + ABC'$
- корак 1: идемпотенција и комутација
 - $F = A'BC' + A'BC + ABC' + A'BC'$
- корак 2: закон дистрибуције
 - $F = A'B(C' + C) + (A + A')BC'$
- корак 3: закон о инверзним елементима
 - $F = A'B + BC'$
- корак 4: закон дистрибуције
 - $F = B(A' + C')$

Карноове мапе

- Почивају на представљању табела у облику који се лако може оптимизовати
 - једноставно за аутоматизацију
- Основна идеја:
 - прави се вишедимензиона мрежа
 - на свакој димензији се наводе највише по два аргумента функције
 - вредности аргумената се наводе таквим редом да се мења по тачно један бит (Хамингова дистанца 1):
 - 00, 01, 11, 10

Примери

	B	0	1
A	0		
	1		

	BC	00	01	11	10
A	0				
	1				

	CD	00	01	11	10
AB	00				
	01				
	11				
	10				

Карноове мапе (2)

- Основу за упрошћавање представља правило:
 - $A_1 A_2 \dots A_k \dots A_n + A_1 A_2 \dots A_k' \dots A_n = A_1 A_2 \dots A_{k-1} A_{k+1} \dots A_n$
- Како се суседни квадрати у Карноовим мапама увек разликују за по највише један бит, ако одговарају истим вредностима функције онда се одговарајући бит може елиминисати
- И квадрати на крајњим супротним странама се сматрају за суседне

Карноове мапе (3)

- СДНФ има по дисјункт за сваки квадрат у мапи који садржи јединицу
- Ако два суседна квадрата имају садрже јединицу, два дисјункта којима они одговарају се могу заменити једним, који не садржи аргумент који се разликује
- ...слично и за четири квадрата, 4x1 или 2x2

Пример

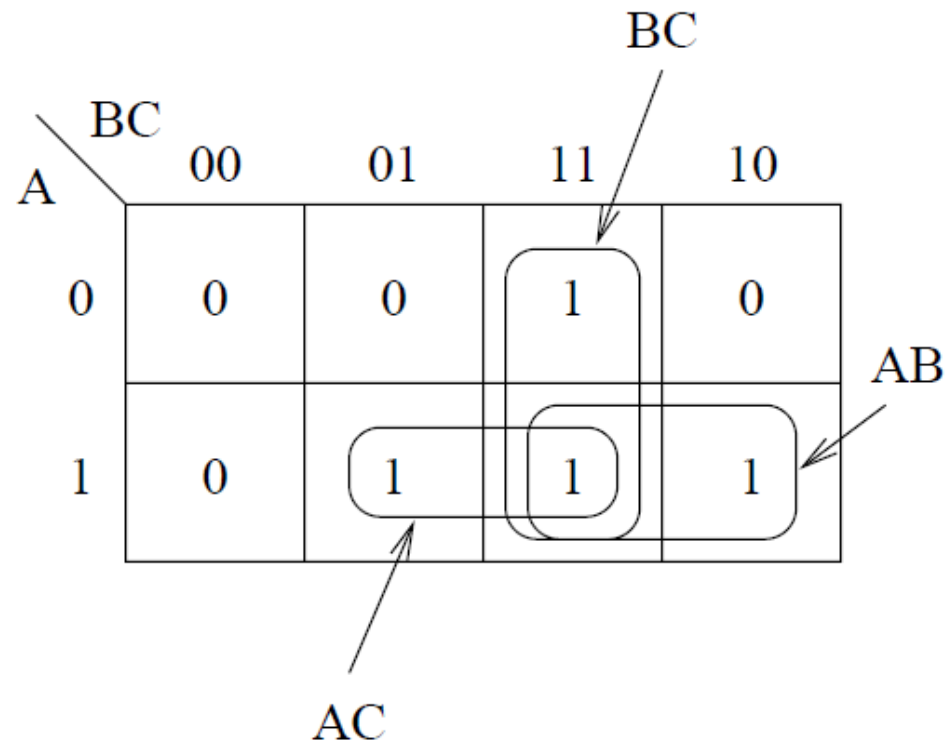
		CD			
		00	01	11	10
AB	00				
	01				
	11		1	1	
	10				

Карноове мапе (4)

- Уопштено:
 - област реда 0 је јединични квадрат
 - област реда $n+1$ је унија две суседне области реда n
 - ако две суседне области реда n садрже јединице, оне се замењују једном облашћу реда $n+1$
 - претходни корак се примењује докле год је могуће
 - почев од области највишег реда
 - ако област није у потпуности обухваћена другим областима вишег или истог реда, прави се дисјункт
 - дисјункт се састоји само од аргумената који су константни за дату област
 - провери се редундантност
 - добијени израз је минимизована функција

Пример

- Функција три аргумента рачуна ону вредност која је заступљенија у аргументима

Пример

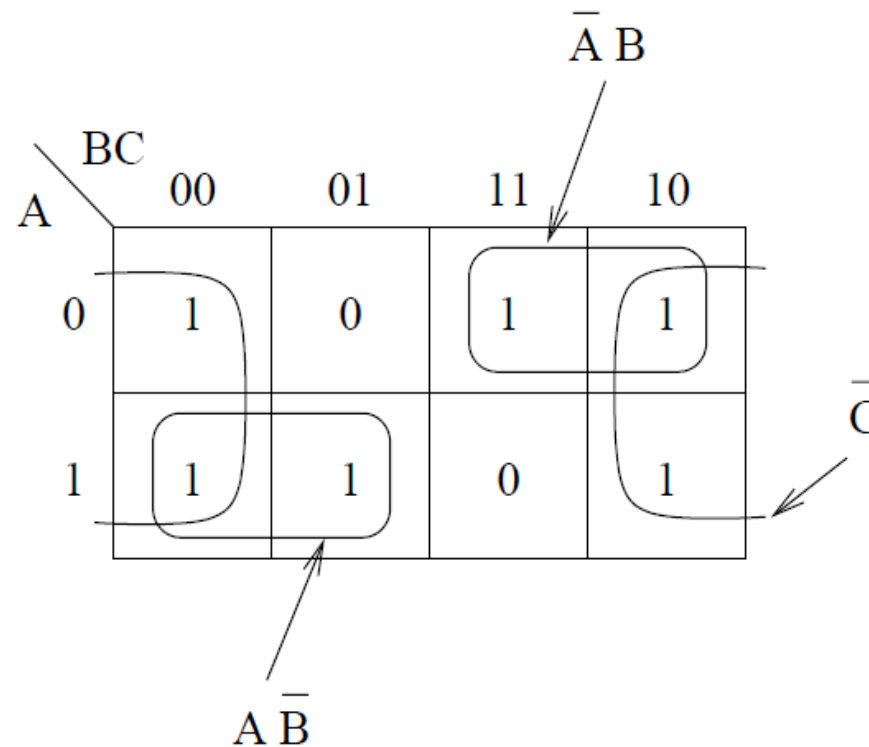
- Функција три аргумента рачуна парност

		BC			
		00	01	11	10
A	0	0	1	0	1
	1	1	0	1	0

Diagram illustrating the truth table for a three-input parity function. The table shows the output (0 or 1) for all combinations of inputs A, B, and C. The output is 1 for the combinations (0,1,0), (1,0,0), (0,0,1), and (1,1,1), which correspond to the minterms $\bar{A}\bar{B}C$, $\bar{A}B\bar{C}$, $A\bar{B}\bar{C}$, and ABC respectively. Arrows point from these minterm labels to their corresponding cells in the truth table.

Пример

- Пример функције три аргумента код које постоје суседне области на супротним крајевима мапе

Пример

		CD			
		00	01	11	10
AB	00	1	1	1	1
	01	1	1	1	1
	11				
	10				

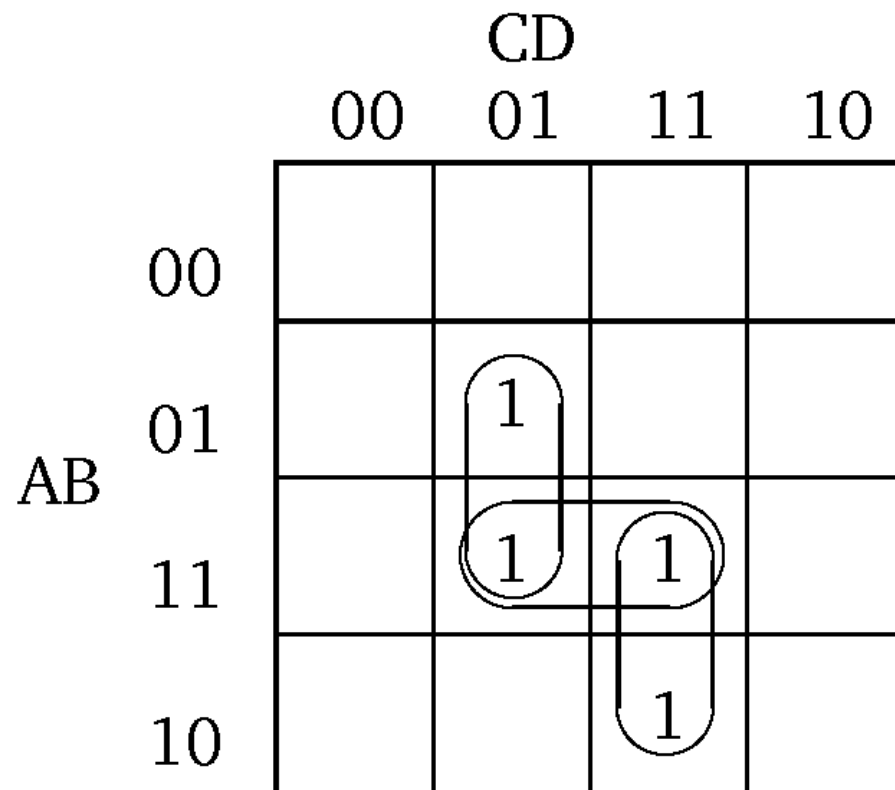
Пример

		CD			
		00	01	11	10
AB	00				
	01	1			1
	11	1			1
	10				

Пример

		CD			
		00	01	11	10
AB	00			1	1
	01			1	1
	11			1	1
	10			1	1

Пример

Непотпуне мапе

- Ако је функција дефинисана само за неки домен аргумената, онда се мапа може правити са три вредности: 0, 1 и недефинисано.
- Недефинисани квадрати се могу слободно употребљавати као да садрже било 1 било 0, тако да се добије мање дисјунката

Једноцифрени BCD полусабирач

Улаз					Излаз				
Код 8421					Код 8421				
	A	B	C	D		W	X	Y	Z
0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
1	0	0	0	1	2	0	0	1	0
2	0	0	1	0	3	0	0	1	1
3	0	0	1	1	4	0	1	0	0
4	0	1	0	0	5	0	1	0	1
5	0	1	0	1	6	0	1	1	0
6	0	1	1	0	7	0	1	1	1
7	0	1	1	1	8	1	0	0	0
8	1	0	0	0	9	1	0	0	1
9	1	0	0	1	0	0	0	0	0
...

Једноцифрени BCD полусабирач (2)

		CD			
		00	01	11	10
AB	00				
	01			1	
	11	n	n	n	n
	10	1		n	n

a) $W = A\bar{D} + BCD$

		CD			
		00	01	11	10
AB	00			1	
	01	1	1		1
	11	n	n	n	n
	10			n	n

b) $X = B\bar{D} + B\bar{C} + \bar{B}CD$

		CD			
		00	01	11	10
AB	00		1		1
	01		1		1
	11	n	n	n	n
	10			n	n

c) $Y = \bar{A}CD + \bar{A}C\bar{D}$

		CD			
		00	01	11	10
AB	00	1			1
	01	1			1
	11	n	n	n	n
	10	1		n	n

d) $Z = \bar{D}$

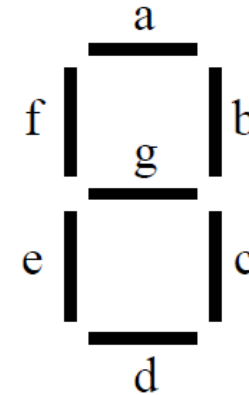
Пример редундантности

AB \ CD	00	01	11	10
00	0	0	1	0
01	1	1	1	0
11	0	1	1	1
10	0	1	0	0

AB \ CD	00	01	11	10
00	0	0	1	0
01	1	1	1	0
11	0	1	1	1
10	0	1	0	0

Седмоделни дисплеј

- 4 улаза
 - битови једне BCD цифре
- 7 излаза
 - за сваки сегмент дисплеја по један бит, који означава да ли је укључен или искључен

Седмоделни дисплеј (2)

	Улаз				Излаз						
	Код 8421				Сегменти дисплеја						
	A	B	C	D	a	b	c	d	e	f	g
0	0	0	0	0				1			
1	0	0	0	1				0			
2	0	0	1	0				1			
3	0	0	1	1				1			
4	0	1	0	0				0			
5	0	1	0	1				1			
6	0	1	1	0				1			
7	0	1	1	1				0			
8	1	0	0	0				1			
9	1	0	0	1				1			
...			

Седмоделни дисплеј (3)

- Минимизација сегмента d са и без недефинисаних вредности

AB \ CD	00	01	11	10
00	1	0	1	1
01	0	1	0	1
11	0	0	0	0
10	1	1	0	0

AB \ CD	00	01	11	10
00	1	0	1	1
01	0	1	0	1
11	d	d	d	d
10	1	1	d	d